

NL:n hallituksen asetus komissiosta, jonka piti hoitaa Suomen kansalaisten takaisin luovuttamisesta johtuvat konkreettiset kysymykset.⁵¹ Asia siirtyi nyt toimeenpanovaiheeseen.

Paasikiven muistelmissa ei ole tietoja siitä, oliko ihmisten luovuttaminen kytketty koneiden ja laitteiden palauttamiseen. Mutta ylläkvattu tapahtumien kulku saattaa päättelemään, että Neuvostoliiton viranomaiset pitivät Suomen kansalaisia panttivankeina. Lopullinen päätös tehtiin vasta sen jälkeen, kun kahdesti vakuututtiin suomalaisten lujasta aikomuksesta palauttaa puuttuvat koneet ja laitteet.

Jos suomalaiset eivät olisi suostuneet, ja laitteiden jälleenrakentaminen siten olisi pitkittynyt määräämättömäksi ajaksi, nämä ihmiset tuskin olisivat palanneet kotimaahansa niin nopeasti, kenties eivät koskaan.

Ajallaan tapahtunut täydellinen Suomen väestön evakuointi uhanalaisilta alueilta olisi voinut johtaa siihen, että Molotovin sodan edellisessä nootissa olisi ollut vielä yksi syytös lisää. Se ei kuitenkaan millään tavalla olisi vaikuttanut tapahtumien kulkuun tulevaisuudessa. Evakuoimattomuus taas aiheutti sen, että suurvalta saattoi käyttää ihmispanttia taatakseen sähköenergian ja strategisten raaka-ainneiden saannin.

Kuten huomaamme, Neuvostoliiton alueelle jääneiden suomalaisten pelko Siperiaan siirrosta⁵² ei ollut perusteeton. Sitä, että asia ratkaistiin lopulta heidän edukseen, ei kuitenkaan tarvitse pitää humanisuuden merkinä. Neuvostoliitto oli taannut omat taloudelliset ja poliittiset etunsa.

(Suomentanut Liisa Haritonova)

51. KTVK N 1394, L 7, A 1/1 s. 102 (asetus n:o 745–252 s).
52. *Haasio-Hujanen*, s. 58, 76, 86.

Obto Manninen

Kansanrintamalla kansandemokratiaan – Kuusisen Suomen suunnitelma 1939

O. V. Kuusisen johtamaa Suomen kansanhallitusta – Stalinin joulukuun alussa 1939 asettamaa nukkehallitusta – on yli viiden vuosikymmenen ajan kummasteltu ja valettu kannuja sen tarkoituksesta. Oliko se tarkoitettu neuvostokansan tai maailman yleisen mielipiteen hämääksi? Varsin vähän huomiota on toisaalta kohdistettu siihen, että Kuusisen hallituksen oli – varmaan jo ennakkoon tunnetuista heikkouksistaan huolimatta – määrä todella toimia ja muuttaa Suomi uuteen asuun.

Talvisodan sytyessähän puna-armeijan suunnitelmissa oli marssia kahdessa viikossa Helsinkiin ja Ouluun, ja siinä yhteydessä oli maan hallinto jotenkin järjestettävä.¹

Kuusisen hallinnollisiin suunnitelmiin antavat valaistusta Neuvostoliiton kommunistipuolueen arkistoon kuuluvat Kuusisen ja Andrei Ždanovin kokoelmat. Ždanovhan tunnetaan siitä, että hän johti Viron muuttamista neuvostotasavallaksi 1940 ja oli sodan jälkeen valvontakomission puheenjohtajana Helsingissä. Hän oli Leningradin alueen puoluejohtaja ja vastuussa talvisodan poliittisesta valmistelusta (yhdessä ulkoasiain kansankomissaari Viatšeslav Molotovin ja Kuusisen kanssa).

Julkisuuteen 1.12.1939 tullut Suomen kansanhallituksen julistus viitoitti yleislinjat. Puna-armeijan Helsinkiin päästyä oli määrä laajentaa kommunistien muodostamaa hallitusta työkansan rintamaan kuuluvien eri puolueiden ja ryhmien edustajilla sekä valita yleisillä ja salaisilla vaaleilla uusi eduskunta.²

Julistuksen pohjana oli Kuusisen laaja muistio "Revoljutsionny prizyv k trudovomu narodu Finljandii", jonka hän toimitti ainakin Molotoville. Sen laatimisajankohta oli mitä ilmeisimmin marraskuu 1939. Tekstissä näet viitataan Suomen hallituksen taipumattomuuteen neuvotteluissa ja Viron, Latvian ja Liettuan lokakuussa Neuvostoliiton kanssa tekemiin sopimuksiin. Siinä puhutaan siitä, kuinka Neuvostoliitto on pakotettu hyökkäämään, mutta sen sijaan siinä ei vielä syytetä Suomen hallitusta suoranaisestä hyökkäyksestä. Näin ollen se lienee laadittu ennen Mainilan laukausten järjestämistä.

Kuusisen pohjatekstissä julistuksen antajaksi on ajateltu "meidän puolueemme" SKP, mutta siinä kaavaillaan yhtenäisen rintaman luomista, mukana koko työväenluokka talonpojat, pienuurastajat ja henkisen työn tekijät. Niinpä siinä erityisesti vedotaan ammattiliittojen, osuustoimintajärjestöjen ja sosiaalide-

mokraattisen puolueen jäseniin, pienviljelijöihin ja muuhun maatalousväestöön, ruotsinkielisiin työläisiin, kalastajiin ja muihin raatajiin sekä henkisen työn tekijöihin. Kuusisen pohjatekstin loppupuolella kiintyy huomio varsin laajaan ja opettavaiseen kehotukseen sabotaasiin ryhtymisestä, jota lopullisessa kansanhallituksen nimissä annetussa julistuksessa ei ollut.³

1. Vrt. *Obto Manninen*, Neuvostoliiton operatiiviset suunnitelmat 1939–1941 Suomen suunnalla. Sotahistoriallinen aikakauskirja 11 (Jyväskylä 1993), s. 77–176.

2. Venäjän ulkopoliittikan arkisto (AVP) fondi 06 opis 1 delo 192 s. 1–4 "Projekt deklaratsii narodnogo pravitelstva Finljandii". Venäjän uusimman historian asiakirjojen säilytys- ja tutkimuskeskus (RTsHIDNI) fondi 522 (Kuusinen Otto Vilgelmovitsh) opis 1 delo 43 Suomen kansanhallituksen julistus 1.12.1939. Julkaistu *Kansanvalta* (2.12.) 1939. – *Osmo Jussila* kartoitti ja tulkitsi vuonna 1984 teoksessaan *Terijojeen hallitus* (Juva 1985) silloisen lähdetilanteen pohjalta koko kansanhallituksen liittyvän ongelmakentän.

3. AVP f. 06 o. 1 d. 192 s. 5–20.

Suomen kansanvaltaisen tasavallan ja Neuvostoliiton ystävyys- ja avunantosopimus allekirjoitettiin 2.12.1940 Kremlissä. Vasemmalta Leningradin alueen puolueestiteeri A. A. Ždanov, puolustusasiainkansankomissaari K. E. Vorosilov, J. V. Stalin, kansanhallituksen pääministeri O. V. Kuusinen sekä allekirjoittamassa ulkoasiainkansankomissaari V. M. Molotov.

Suomalaiset tekivät jo talvisodan aikana piilaa siitä, että julistuksessa luvattiin kahdeksan tunnin työpäivä; se kun oli jo kauan ollut Suomessa käytössä. Tämän erehdyksen syy oli itse asiassa kiireessä. Julistuksen konsepteja vertaamalla on todettavissa, että Kuusinen vetosi siihen, että Suomen hallitus oli vasta pidentänyt ”maanpuolustuksen nimissä” työpäivän 10 tuntiin. Hän oli oikeastaan lupamassa kahdeksaan tuntiin palaamisen jälkeen seuraavassa vaiheessa suomalaisille seitse-

män tunnin työpäivän. Joku venäläinen, kenties Molotov, kuitenkin tiivisti tekstiä ja pyyhki tämän lupauksen pois. Hän ilmeisesti katsoi, että Suomen olojen ei pitäisi olla edellä Neuvostoliiton oloista. Olisi kai ollut vaikeaa saada Suomen tasavaltaa Neuvostoliittoon liittyessään palaamaan kehityksessä taaksepäin. Näin kansanhallituksen lupaus jäi tyhistettyyn ja ihmettelyä herättäneeseen muotoon.

Vertaamalla Kuusisen, Molotovin ja Ždanovin arkistoissa olevia kansanhallituksen julis-

Karjalan autonomisen neuvostotasavallan kansallisuusjakauma:

piiri	karj.	veps.	suum.	ven.	ukr.	muut	yht.
Kiestinki	<u>5222</u>	4	119	883	87	138	6453
Uhtua	<u>9020</u>	22	98	1803	161	317	11421
Rukajärvi	3014	26	205	2037	117	208	5607
Repola	1554	40	14	715	57	25	2405
Tunkua	3872	10	115	5172	596	1410	11175
Louhi	3065	17	169	12581	637	719	17188
Kemi	3138	36	487	22986	1743	1811	30201
Belomorski	1659	66	92	37486	4221	4151	47675
Karhumäki	3336	134	148	43517	9307	8797	65239
Seesjärvi	<u>5469</u>	23	166	2451	118	523	8750
Petrovski	<u>8522</u>	55	49	3641	157	228	12652
Vieljärvi	<u>8403</u>	16	40	717	69	40	9285
Präazä	<u>12997</u>	61	304	2547	165	194	16268
Aunus	<u>23136</u>	57	193	4745	315	315	28761
Kontupohja	5026	465	1111	26436	662	1183	34883
Soutjärvi	180	<u>5499</u>	416	1898	84	58	8135
Äänisniemi	2784	410	1913	20036	499	1341	26983
Puutoinen	980	53	276	26940	609	835	29693
Äänisenranta	282	32	195	20668	181	92	21450
Petroskoi	6469	228	31999	55162	1266	2544	69723
Solommenoje	443	79	213	4108	61	47	4951
yhteensä	108571	9388	8322	296529	21112	24976	468898

Neuvostoliiton valtiosuunnittelun kansan-taloudellisen tilastokeskushallinnon päällikkö I. Sautin teki 24.11.1939 yhteenvedon Karjalan neuvostotasavallan väestöstä vuoden 1939 väestönlaskennan perusteella (RTSHIDNI f. 522 o. 1 d. 46 s. 8–9). Kuusisen tähän laskelmaan tekemät alleviivaukset osoittavat ne alueet, joissa karjalaiset olivat enemmistönä ja jotka siis voitiin liittää Kuusisen Suomeen. Huom. Karhumäen piirissä oli muiden kansallisuuksien joukossa 2360 puolalaista ja 2187 saksalaista, lähinnä maaseudulle asutettuina.

tuksen konsepteja voidaan päätellä, että Kuusinen kirjoitti pohjamateriaalin ja että Molotov ja Ždanov molemmat muokkasivat tekstiä. Näyttää siltä, että Ždanov teki viimeiset korjaukset (lisäsi mm. Terijoelle hieman suuremman kaupungin arvon) ja muokkasi hallituksen muodostamisesta radion kautta annettavan uutisen tekstin.⁴

Kansanhallituksen julistus lupasi ja kuvaili, mutta ei vielä antanut konkreettisia toimintalinjoja. Niitä sen sijaan antoi ilmeisesti Kuusisen kynästä peräisin ollut muistio: ”Mistä on alettava. Kommunistien poliittinen ja organisatorinen työ valkoisten vallasta vapautuvilla alueilla.”⁵ Se antoi perusohjeet siitä, miten paikalle saapuvien kommunistien oli kussakin kaupungissa ja kunnassa pantava asiat pyörimään. Muistion venäjänkielinen versio on Ždanovin paperien joukossa. Siitä on pyyhitty otsikosta pois sana ”kommunistien”. Tällä on varmaan pyritty ottamaan huomioon se, että asiat oli pantava alkuun, olipa seudulla kommunisteja tai ei.⁶

Kuusisen hallituksen edustajien oli ensi-töikseen levitettävä Kansanhallituksen julkaisuja, selvitettävä kansan mieliala ja tarpeet sekä järjestettävä väliaikainen miliisiorganisaatio. Näissä toimissa oli oltava kiinteässä yhteistoiminnassa Kansanhallituksen elintarvevaltuutettujen ja muiden hallintoelimien kanssa.

Jatkossa oli kullekin paikkakunnalle järjestettävä työtätekevien kansanrintama. Sen perustava kokous oli valmisteltava hyvin. Tämän edellytyksenä oli työväenyhdistysten ja työväenjärjestöjen kannatus ja tämä taas edellytti järjestöjen haltuunottoa.

Heti oli perustettava kommunistisen puolueen paikalliskomitea. Oli myös järjestettävä paikallisen työväenyhdistyksen (kaupungeissa kunnallisjärjestön) kokous, puhdistettava siinä yhdistyksen johtoelimet ja muutettava se työväen yhteisrintamajärjestöksi. Jollei tämä onnistuisi ensimmäisessä kokouksessa, olisi järjestettävä toinen kokous ja varmistettava sen päätyminen kommunisteja tyydyttävään tulokseen. Varmistamisen keinoja ei muistiossa mainita, mutta Kuusisen hallituksen edustajien selustatukena tulisi tietysti olemaan

kullakin paikkakunnalla puna-armeijan osastoja.

Yhteisrintamaan oli otettava henkilöitä myös ammattiosastoista ja työväen osuuskunnista. Jos paikkakunnalla oli ennestään Pienviljelijäpuolueen järjestö tai jokin muu ryhmä, joka oli taistellut ”valkoisen” hallituksen politiikkaa vastaan, se olisi järjestettävä aloitteen tekijäksi kansanrintamaan.

Kun ”näyttää olevan – välttämättömät edellytykset” – siis kun haluttu ratkaisu oli taattu –, kutsuttaisiin julkisella kuulutuksella kokoon Kansanrintaman 1. kokous. Siinä valittaisiin Kansanrintamakomitea, johon yleisen kokouksen valitsemien henkilöiden lisäksi tulisivat Kommunistisen puolueen paikallisen komitean, työväenyhdistyksen, suurimpien ammattiosastojen ja Pienviljelijäpuolueen lähetämät edustajat. Näin taattiin etukäteen se, että yleinen kokous ei pääsisi – vahingossa – määräämään komitean enemmistöä. Komiteaan voitaisiin ottaa myös Pienviljelijäliiton osaston edustajat, mikäli osasto puhdistaisi itsensä ”Tannerin-Harvalan koplän kätyreistä”, siis sosiaalidemokraattisen puolueen johdon linjalla olevista henkilöistä. Harvala oli sosiaalidemokraattisen puolueen puheenjohtaja, Tanner taas puolueen johtomiehistä vaikutusvaltaisina.

Kansanrintamakomitea ei olisi pelkästään poliittinen yhtymä vaan se saisi myös hallinnollisia tehtäviä, kunnes varsinainen hallintokoneisto alkaisi toimia normaalisti. Komitea olisi siis paikallishallintona, kunnes uuden järjestelmän vakinainen toiminta alkaisi. Nämä hallinnolliset tehtävät sisältäisivät kansan avustamisen ja sodan hävitysten korjaamisen järjestämisen lisäksi myös yleiselle turvallisuudelle vaarallisten kansan vihollisten saattamisen viranomaisten käsiin. Tämä ei luvannut

4. Vrt. RTsHIDNI f. 77 (Ždanov Andrej Aleksandrovič) o. 1 d. 889 s. 1–10.

5. RTsHIDNI f. 522 o. 1 d. 46 s. 23–28 luonnos ”Mistä on alettava. Kommunistien poliittinen ja organisatorinen työ valkoisten vallasta vapautuvilla alueilla”, s. 34–40 ”Projekt instruksii ...”.

6. RTsHIDNI f. 77 o. 1 d. 889 s. 19–25 ”Projekt instruksii. S tšhego natšat. Polititšeskuju i organizatsionnuju rabotu v rajonah, osvoboždennyh ot vlasti belyh”.

hyvää Suomen vanhalle järjestelmälle, sillä 1930-luvun lopulla huippunsa saavuttanut Stalinin terrori perustui juuri ”kansan vihollisten” ilmiantamiseen ja eristämiseen vankileireille.

Kun tilanne olisi vakaannutettu – eli vastustajat taltutettu – ja uusi järjestelmä toimimassa, kansanrintamakomiteat siirtyisivät poliittisen vallan elimiksi. Ne toimisivat poliittisina yhteisrintamaeliminä mm. ehdokkaiden läpiviemiseksi eduskunta- ja kunnallisvaaleissa. Kiertotietä tästä ilmenee, millaisten piirien edustajilla Kuusisen hallitusta olisi Helsingissä täydennetty: lähinnä sosiaalidemokraattien vasemmalla laidalla ja pienviljelijöiden organisaatioista, siis kommunistien peitejärjestöistä.

Näin kommunistit kansanrintaman nimissä valvoisivat poliittista elämää, niin kuin sitten tapahtui todella toisen maailmansodan jälkeen itäisen Euroopan ns. kansandemokratioissa. Kansanrintamataktiikka oli toki ollut kominternin (kommunistisen internationaalin) toimintamenetelmä läntisessä Euroopassa jo 1930-luvulla ja O. V. Kuusinen oli – kuten tunnettua – yksi kominternin päätaktikkoja.

Suunnitelmia ei päästy käytännössä kokeilemaan kovinkaan laajalti. Puna-armeijan joukot eivät talvisodassa päässeet etenemään kovin pitkälle Suomeen, ja väestö oli suurimaksi osaksi lähtenyt vallatuilta alueilta. Toki miehityillä alueilla alettiin kansanhallituksen kaavailema järjestelytyö käytännössäkin. Kyläkomiteat oli helmikuuhun mennessä pe-

rustettu noin 15 kylään, mutta väestöpohjan puuttuessa kansanrintama jäi perustamatta ja aiemmat elimet valtaamatta.⁷

Mikäli talvisota olisi ratkennut parissa viikossa, on varsin todennäköistä, että muuallekin Suomeen olisi järjestetty kommunistien ohjailema hallinto ja että vaalit todella olisi toimitettu. Siitä todistaa sekin, että Baltian maissa asia järjestettiin kesällä 1940 juuri näin. Puna-armeijan miehittettyä nämä maat niihin perustettiin uudet Neuvostoliiton tahtoon mukautuvat hallitukset ja järjestettiin vaalit, joihin kansanrintamaa vastanneen liittoutuman (Virossa ”Eestin työtätekevän kansan liitto”) asettamien ehdokkaiden lisäksi pääsi osallistumaan vain aniharvoja muita. Jo paljon ennen vaaleja oli perustettu vasemmistoaktivisteista Kansansuojelujärjestö, joka otti haltuunsa sisäisen järjestyksen ylläpidon ”porvarilliselta” poliisilaitokselta.⁸ Näin Ždanov noudatti täällä samaa järjestelmää, jonka Kuusinen oli kaavailut Suomelle. Vuoden 1944 muutoksessa Suomessa näkyy vielä kaikuja samoista ajatuksista. Silloin alkoi valtiollisen poliisin siirtäminen kommunistien käsiin ja perustettiin kansanrintamajärjestöksi tarkoitettu Suomen Kansan Demokraattinen Liitto.

7. Vrt. Juri Kilin, s. 206 tässä numerossa.

8. Viron tapahtumista 1940 vrt. esim. ”neuvostoaikainen” kuvaus V. Ruus, Sotsialistikud ümberkorraldused Eestis 1940–1941 (Tallinn 1980), s. 14–45.